

3. Tulevaisuuden Suomi - demokratian mallimaa vai jotain aivan muuta?

Suomalainen demokratia nähdään usein Suomessa ja myös Suomen ulkopuolella yhtenä maailman vakaimmista demokraattisista järjestelmistä. Onkin totta, että Suomi sijoittuu kansainvälisissä vertailuissa esimerkiksi demokratiaindeksin ja lehdistönvapauden perusteella maailman kärkimaiden joukkoon. Nykyisin demokratia ja oikeusvaltioperiaate siis näyttävät toteutuvan Suomessa erinomaisesti. Tästä johtuen on ymmärrettävää, että ajatukset suomalaisen demokratian horjumisesta tai jopa täydellisestä romahduksesta vaikuttavat useimmista ihmisistä kaukaisilta. Viime vuosina on kuitenkin nähty, ettei yksikään maa ole turvassa demokratian vastaisten, populististen liikkeiden vaikutuksen alaisuudesta.

Ehkä ajankohtaisin esimerkki demokraattisen valtion luisumisesta autoritaariselle tielle on EU-maa Unkaria viimeisen vuosikymmenen aikana kohdannut kehityskulku. Tapahtumien ketju lähti liikkeelle, kun maassa nousi valtaan Viktor Orbánin Fidesz-puolue 2010-luvun alussa. Alussa demokraattisten periaatteiden mukaan hallinnut, joskin avoimen populistinen puolue alkoi pian keskittää valtaa puolueen ja sen liittolaisten käsiin lakimuutosten kautta. Myöhemmin erinäisillä lakimuutoksilla alettiin myös rajoittaa lehdistönvapautta sekä vähemmistöjen oikeuksia. Toinen EU-maa, jonka kehitys on viime vuosina ollut hyvin samankaltaista, on Puola. Sielläkin valtaan nousi demokraattisin keinoin oikeistopopulistinen ja kansalliskonservatiivinen hallitus, joka sittemmin on kiihtyvään tahtiin rajoittanut demokratian ja oikeusvaltioperiaatteiden toteutumista muun muassa horjuttamalla median sekä tuomioistuinten riippumattomuutta.

Nämä kaksi maata ovat erinomaisia esimerkkejä siitä, miten demokratiaa usein heikennetään vähitellen sen sijaan, että tapahtuisi esimerkiksi laitton vallankaappaus. Saman pointin tuo esille Teppo Eskelinen artikkelissaan *Enemmän demokratiaa* (ulkopolitiikka.fi, 7.3.2019): "Vaikka demokratian vihollisena halutaan rutiininomaisesti nähdä diktatuuri, demokratiaa vastaan ei tyypillisesti hyökätä kieltämällä vaalit tai perustamalla junta. Sitä kavennetaan usein vaivihkaa ja näennäisen teknisesti, siirtämällä erilaisia toimintoja pois demokraattisten

käytäntöjen piiristä.” Tällainen kehityskulku olisi periaatteessa hyvin mahdollinen Suomessakin. Ja vaikka jotkut varmasti sivuuttavat riskit sillä, että Suomi ei ole Itä-Euroopan entinen kansandemokratia kuten Puola tai Unkari, on hyvä muistaa, että Suomessakin on eletty täysin vapaassa demokratiassa vasta melko lyhyen aikaa: erityisesti Urho Kekkosen valtakaudella, suomettumisen aikaan suomalaisessa demokratiassa oli vakavia puutteita.

Tämän lisäksi Suomessa on useimpien Euroopan maiden tapaan oma oikeistopopulistinen puolueensa: viime kuukausina Perussuomalaiset on ollut valtakunnallisesti kolmen kannatetuimman puolueen joukossa noin 20 prosentin kannatuksella. Puolue ei tietenkään ole julistanut olevansa demokratianvastainen, mutta vihjailua siihenkin suuntaan on nähty joidenkin puolueen jäsenten toimesta: esimerkiksi europarlamentaarikko Laura Huhtasaari iloitsi muutama kuukausi sitten uuden oikeistopopulistisen liittouman syntymisestä Euroopan parlamenttiin. Liittoumaan oli saatu mukaan myös Orbánin Fidesz-puolue, mutta puolueen räikeän demokratianvastaiset toimet eivät näyttäneet häiritsevän Huhtasaarta; tärkeämpää oli saada Euroopan laitoikeisto yhdistettyä. Vaikka tällä hetkellä Suomen puoluekentällä ei siis olekaan demokratiaa suoraan uhkaavaa voimaa, kannattaa Unkarin ja Puolan kehityskulku pitää mielessä meilläkin ja ymmärtää, että myös suomalaisista puolueista löytyy demokraattiseen järjestelmään vähätellen suhtautuvia ryhmittymiä.

Jo lueteltujen tekijöiden lisäksi Suomen demokratian tulevaisuuteen tulee varmasti vaikuttamaan myös syrjäytyneiden lisääntynyt määrä: erityisesti syrjäytyneiden nuorten miesten määrä on noussut hälyttävästi viime vuosina. Nämä yhteiskunnan ulkopuolelle tippuneet ihmiset osoittavat, että demokratian tärkein tavoite, jokaisen kansalaisen osallistaminen päätöksentekoon, on osaltaan uhattuna Suomessa. Myös Teppo Eskelinen tuo kirjoituksessaan esille tämän demokratian tärkeän päämäärän: “Demokratian liian usein sivuutettuja ydinkäsitteitä ovat osallisuus ja toivo. Osallisuus tarkoittaa yksinkertaisesti kaikkien kokemusta oman äänensä kuulumisesta. Sen edellytys on aidosti osallistavien mekanismien luominen ja ylläpitäminen sekä avoimuus.” Eskelisen mukaan osallisuuden ulkopuolelle jäävät ihmiset ovat otollista maaperää myös kärjistämisen keinoin toimiville populistille: “Populismia näyttää selittävän paljolti kyky pistää pystyyn paras show: herättää

paheksuntaa, rikkoa normeja ja sovinnaisia tapoja. Tällaista show[']ta etsivät nimenomaan ihmiset, jotka kokevat osallisuuden sijaan seuraavansa politiikkaa vain katsomosta.”

Monien kokemukseen poliittisesta ulkopuolisuudesta kytkeytyy myös niin maailmalla kuin Suomessa lisääntynyt yhteiskunnallinen polarisaatio. Viime vuosien esimerkkejä polarisaatiota kiihdyttäneistä ja maailmaa järjestyttäneistä tapahtumista ovat Donald Trumpin valinta Yhdysvaltain presidentiksi sekä Iso-Britannian ero Euroopan unionista. Analyyseissä on myöhemmin arveltu näiden päätösten olleen vastaus kiihtyvään globalisaatioon kansanosalta, joka oli kokenut jääneensä tämän positiivisen kehityksen tuomien hyötyjen ulkopuolelle; siis kokenut tietyllä tavalla olevansa vailla ääntä nyky-yhteiskunnassa. Suomessakin on paljon ihmisiä, jotka kokevat nykyisen, kiihtyvään tahtiin kansainvälistyvän maailman vieraaksi itselleen. Tämän takia olisi tärkeää pitää huolta siitä, että kaikki saavat äänensä mahdollisimman hyvin kuuluviin ja kokemuksia kuulluksi tulemisesta. Muuten Suomenkin poliittinen ilmapiiri voi muuttua entistä vihamielisemmäksi; esimerkki siitä, mihin tämä voi pahimmillaan johtaa, nähtiin viime vuonna USA:n kaoottisten presidentinvaalien ja tammikuun kongressivaltauksen yhteydessä.

Populismin nousuun ja kiihtyvään polarisaatioon liittyy vielä yksi tärkeä tekijä, joka voi teknologian kehittyessä muodostaa entistäkin suuremman uhkan demokratialle: disinformaatio. Disinformaatio oli keskeisessä roolissa esimerkiksi Donald Trumpin kampanjassa kumota vuoden 2020 presidentinvaalien tulos. Yhdysvaltain demokratian onneksi Trump ei tavoitteessaan onnistunut, mutta viesti meni kannattajien keskuudessa perille, ja viimeaikaisten kyselyjen mukaan enemmistö republikaaneista uskoo edelleen Trumpin väitteisiin. Vaikka Suomessa ei olekaan nähty mitään yhtä dramaattista, on disinformaatio vaikuttanut politiikkaan myös täällä esimerkiksi rokotevastaisuuden lisääntymisenä.

Disinformaatiota levitetään nykyaikana pääosin sosiaalisessa mediassa, ja tutkimuksissa onkin saatu selville esimerkiksi Facebookin algoritmin suosittelen joillekin käyttäjille erityisesti tunteita herättävää, mahdollisesti virheellistä tietoa käsittävää sisältöä. Kuten historioitsija Yuval Noah Harari tuo esille kirjassaan *21 oppituntia maailman tilasta* (2018), tulevaisuudessa tekoäly ja entistä

kehittyneemmät algoritmit sekä mahdollisuus kansalaisten tiivimpään valvontaan voivat lopulta johtaa “digitaalisten diktatuurien” syntyyn. Tällaisessa järjestelmässä ihmisistä kerättyä dataa hyödynnettäisiin superkehittyneiden algoritmien ja tekoälyjen luomiseen, joilla voitaisiin rajoittaa ihmisten elämää sekä vaikuttaa merkittävästi päätöksentekoon. Vaikka tämä onkin todennäköisesti vasta kaukaisemman tulevaisuuden uhka, on hyvä muistaa, että merkkejä laajojen tietokantojen keräämisestä ja massadatan hyödyntämisestä on jo nähty. Esimerkiksi sosiaalisen median toimijat, kuten aiemmin mainittu Facebook, keräävät jo nyt käyttäjistään monenlaisia tietoja, joita hyödynnetään algoritmien kehittämisessä. Tulevaisuudessa perinteinen demokratia voikin kohdata haasteita myös yllättävistä suunnista.

Lopuksi onkin siis selvää, että myös Suomessa demokratia tulee todennäköisesti kohtaamaan ainakin jonkinasteisia haasteita: populismi, yhteiskunnallinen polarisaatio ja disinformaatio liittyvät kaikki toisiinsa, ja yhdenkin näistä voimistuminen voi käynnistää demokratiaa uhkaavan dominoreaktion missä tahansa. Silti Suomella on koko maailman mittakaavassa monia valtteja, jotka puoltavat vahvan suomalaisen demokratian säilymistä pitkälle tulevaisuuteen: tärkeimpiä ovat koulutettu väestö sekä vahva luotto viranomaisiin ja julkisiin instituutioihin. Tällä hetkellä Suomessa tärkeintä olisikin ehkä pitää huolta siitä, että emme vaivu pitämään demokratiaa itsestäänselvytenä, vaan pidämme kiinni demokraattisista arvoistamme, aina ja kaikkialla.

Lähteet:

Harari, Yuval Noah: *21 oppituntia maailman tilasta*, 2018, Bazar, s. 81-84.